

เอกสารวิชาการส่วนบุคคล
(Individual Study)

หลักนิติธรรมกับการคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือผู้เสียหายในคดีอาญา

จัดทำโดย นายเขวง ชูศิริ
รหัส ๖๔๐๙๐๘

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการอบรม
หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๙
วิทยาลัยศาลรัฐธรรมนูญ
สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

ลิขสิทธิ์ของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

หลักนิติธรรมกับการคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือผู้เสียหายในคดีอาญา

บทคัดย่อ

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทยที่ผ่านมาในยุคแรกๆได้ให้ความสำคัญกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา หรือจำเลยเสียส่วนใหญ่ จนบางครั้งดูประหนึ่งว่ากระบวนการยุติธรรมนั้นละเลยสิทธิของผู้เสียหาย ซึ่งเป็นผู้ถูกกระทำหรือถูกละเมิดสิทธิและเป็นส่วนสำคัญของการเริ่มต้นการดำเนินคดีอาญาจนเกินไปหรือไม่ เพราะบทบัญญัติของกฎหมายที่มีอยู่ไม่ค่อยได้ให้ผู้เสียหายได้รับการคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือเยียวยาจากรัฐเท่าที่ควร ทั้งที่สิทธิของผู้เสียหายในคดีอาญาสมควรได้รับการคุ้มครองอย่างถูกต้องเหมาะสมและเพียงพอ เมื่อพิจารณาบทบัญญัติในประมวลกฎหมายอาญาและกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเดิมของประเทศไทยจะเห็นได้ว่า มีผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นศูนย์กลางและมุ่งที่จะคุ้มครองผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นหลัก เพราะเหตุที่ว่า “ในคดีอาญา ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิดจะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้” เป็นถ้อยคำของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปัจจุบัน มาตรา ๒๙ วรรค ๒ ที่รับรองหลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์ (presumption of innocence) แต่ต่อมาได้เกิดแนวคิดเพิ่มเติมอีกว่าความเป็นธรรมจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่ออีกฝ่ายหนึ่งคือฝ่ายผู้เสียหายได้รับการเยียวยาด้วย จึงได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และการร่างพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. ๒๕๔๔ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๙ กำหนดให้ผู้เสียหายมีสิทธิได้รับการคุ้มครองและค่าตอบแทน แต่ก็ยังเป็นกฎหมายที่ให้การคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในลักษณะการชดเชยความเสียหายบางส่วนที่มีลักษณะเป็นทรัพย์สินหรือตัวเงินเท่านั้น โดยไม่มีการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในลักษณะอื่น เช่น การเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของผู้เสียหาย ดังนั้นใน พ.ศ. ๒๕๖๓-๒๕๖๔ ประธานศาลฎีกานางเมทินี ชโลธรได้มีนโยบายการบริหารงานศาลยุติธรรมหลัก ๕ ด้านหนึ่งในนั้นคือด้านการสร้างดุลยภาพแห่งสิทธิ ได้กำหนดให้ยกระดับการคุ้มครองสิทธิแก่ผู้เสียหาย ซึ่งเป็นการอำนวยความสะดวกโดยยึดมั่นในหลักนิติธรรม

คำสำคัญ: หลักนิติธรรม, การคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือผู้เสียหาย, คดีอาญา

บทนำ

หลักนิติธรรม เป็นหลักการพื้นฐานแห่งกฎหมายและเป็นอุดมการณ์สูงสุดของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เนื่องจากเป็นหลักประกันการให้ความคุ้มครองในสิทธิเสรีภาพของประชาชนในด้านต่าง ๆ หลักการสำคัญประการหนึ่งก็คือหลักแห่งการมีกฎหมายที่ดีและหลักแห่งความรับผิดชอบของรัฐ ดังนั้น รัฐจึงต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้นกับสังคมและบุคคลผู้ได้รับความเสียหายนั้นด้วย

บุคคลซึ่งได้รับความเสียหายจากการถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพหรือจากการกระทำผิดอาญาของบุคคลอื่น ย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาหรือช่วยเหลือจากรัฐ ตามที่กฎหมายบัญญัติสิทธิดังกล่าวของผู้เสียหายได้รับการรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปัจจุบัน หมวด ๓ สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย มาตรา ๒๕ วรรคสี่ ที่บัญญัติว่า “บุคคลซึ่งได้รับความเสียหายจากการถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพหรือจากการทำความผิดอาญาของบุคคลอื่น ย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาหรือช่วยเหลือจากรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติ” นอกจากนี้การคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือผู้เสียหายในคดีอาญาได้ถูกกำหนดในนโยบายประธานศาลฎีกา พ.ศ. ๒๕๖๓-๒๕๖๔ ตามแนวทางข้อที่ ๒ สมดุล “สร้างดุลยภาพแห่งสิทธิ” โดยยกระดับการคุ้มครองสิทธิแก่ผู้เสียหาย เยื่ออาชญากรรมและพยานในคดีอาญา ประกอบกับคำแนะนำของประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติต่อผู้เสียหายในคดีอาญา พ.ศ. ๒๕๖๓ ที่มุ่งปฏิบัติต่อผู้เสียหายด้วยความเข้าใจ คำนึงถึงศักดิ์ศรีของบุคคลตลอดจนรับฟังความคิดเห็นหรือความกังวลใจของผู้เสียหาย รวมถึงฟังอธิบายถึงสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายของผู้เสียหาย ขั้นตอนการดำเนินกระบวนการพิจารณา แจ้งความคืบหน้าและการสิ้นสุดของการดำเนินกระบวนการพิจารณาให้ผู้เสียหายทราบ ประกอบกับปัจจุบัน ผู้เสียหายในคดีอาญาต้องเผชิญกับปัญหาหลายด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม ครอบครัว และขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิและประโยชน์ที่ผู้เสียหายพึงได้ตามกฎหมาย รวมถึงยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับขั้นตอนการดำเนินคดีของศาล หากผู้เสียหายรับคำปรึกษาแนะนำอย่างเหมาะสม เชื่อว่าจะทำให้เกิดประโยชน์แก่ผู้เสียหายอันพึงจะได้จากรัฐ และสามารถเยียวยาผู้เสียหายได้อย่างเหมาะสมมากขึ้น เพื่อช่วยกันนำพาประเทศไปสู่สังคมแห่งความสงบสุข รุ่งเรือง และยั่งยืน ภายใต้หลักนิติธรรม

หลักนิติธรรม (Rule of Law)

หลักนิติธรรม (Rule of Law) เป็นกฎเกณฑ์เพื่อกำหนดว่าบุคคลทุกคน ไม่ว่าจะเป็นคนธรรมดาหรือนิติบุคคล ตลอดจนรัฐบาลและสถาบันทุกสถาบันในชาติจำต้องปฏิบัติตามกฎหมายของรัฐ เมื่อหลักนิติธรรมมีผลบังคับใช้กฎหมายทั้งหมดที่ได้ออกมาใช้บังคับแก่ประชาชน จะเป็นหลักประกันได้ว่าบุคคลทุกคนจะได้รับการปฏิบัติอย่างเสมอภาค เท่าเทียม ด้วยความโปร่งใส ยุติธรรม

“หลักนิติธรรม” มีแนวคิดที่มีรากฐานมาจากระบบกฎหมายจารีตประเพณีของประเทศอังกฤษ (Common Law) นักกฎหมายชาวอังกฤษ Professor A.V. Dicey ได้ให้ความหมายของหลักนิติธรรมสรุปได้ดังนี้^๑

๑. “หลักนิติธรรม” คือหลักกฎหมายสูงสุด การที่บุคคลใดจะถูกลงโทษได้ก็ต่อเมื่อ บุคคลนั้นกระทำความผิดตามกฎหมาย ซึ่งกฎหมายที่จะนำมาใช้ลงโทษได้นั้น จะต้องถูกตราขึ้นก่อนที่จะมีการกระทำความผิด โดยผู้กระทำความผิดจะต้องถูกฟ้องร้องให้ศาลยุติธรรมเป็นผู้พิจารณาพิพากษา

๒. “หลักนิติธรรม” คือความเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมายเดียวกัน เป็นกรณีที่บุคคล ทุกคนในประเทศจะมีความเท่าเทียมกัน เสมอภาคกัน ภายใต้กฎหมายเดียวกัน และจะละเมิดกฎหมายมิได้

๓. “หลักนิติธรรม” คือการมีสิทธิและเสรีภาพในความเป็นมนุษย์ บุคคลทุกคนย่อมได้รับความคุ้มครองในสิทธิและเสรีภาพตามขอบเขตของกฎหมายโดยสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ไม่ได้อยู่แต่เฉพาะตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ หรือตามที่กฎหมายกำหนดไว้เป็นลายลักษณ์อักษรเท่านั้น แต่ยังปรากฏอยู่ในกฎหมายจารีตประเพณีอีกด้วย และหากเกิดความเสียหายขึ้นกับบุคคลใดจากการที่มีผู้กระทำความผิดตามกฎหมาย บุคคลผู้นั้นจะต้องได้รับการเยียวยาในทันที

๔. “หลักนิติธรรม” คือการแสดงความเป็นอิสระและความเป็นกลางของผู้พิพากษา เพราะองค์กรตุลาการเป็นกลไกสำคัญในการอำนวยความยุติธรรมขั้นสุดท้าย จึงต้องมีความเป็นอิสระ ไม่ถูกแทรกแซงทั้งจากฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ หรือแม้แต่ฝ่ายตุลาการด้วยตนเอง อีกทั้งผู้พิพากษาจะต้องพิจารณาคดีด้วยใจที่เป็นกลาง โดยปราศจากอคติใด ๆ

๕. “หลักนิติธรรม” คือการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่ของรัฐภายใต้กฎหมายที่กำหนดไว้ เป็นกรณีที่องค์กรของรัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐจะต้องใช้อำนาจตามที่กฎหมายกำหนดให้ไว้เท่านั้น โดยไม่สามารถใช้อำนาจที่เกินไปกว่าขอบเขตที่กฎหมายกำหนดไว้ได้ เพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิ และเสรีภาพของประชาชน

๖. “หลักนิติธรรม” คือกฎหมายที่ต้องไม่มีการยกเว้นความผิดให้แก่การกระทำในอนาคต เป็นกรณีที่กฎหมายที่ไม่สามารถจะออกกฎหมายเพื่อรองรับให้มีการยกเว้นการกระทำความผิดที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตได้เพื่อเป็นการป้องกันผู้มีอำนาจที่อาจฉ้อฉลโดยใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือ ในการป้องกันตัวเองจากการกระทำความผิดของตนในภายภาคหน้า

^๑ สิทธิพร ประวัตรุ่งเรือง, “หลักนิติธรรมกับสังคมไทย”, วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยธนบุรี, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒๑, (มกราคม – เมษายน ๒๕๕๙)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔^๒ นิยามคำว่า “นิติธรรม” หมายถึง “หลักพื้นฐานแห่งกฎหมายหลักนิติธรรมที่ทุกคนต้องอยู่ภายใต้บังคับแห่งกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน” ดังนั้นหลักนิติธรรมจึงหมายถึง หลักพื้นฐานแห่งกฎหมายซึ่งกฎหมายรวมถึงการบัญญัติกฎหมาย การใช้กฎหมาย การตีความกฎหมาย การบังคับใช้กฎหมาย และกระบวนการยุติธรรมที่จะต้อง ไม่ฝ่าฝืนหรือขัดหรือแย้งต่อหลักนิติธรรมซึ่งยึดถือเป็นหลักพื้นฐานแห่งกฎหมายที่จะถูกล่วงละเมิดมิได้ หากกฎหมายหรือกระบวนการยุติธรรมขัดหรือแย้งต่อหลักนิติธรรม ผลก็คือจะใช้บังคับไม่ได้ หลักนิติธรรมคือหลักที่อยู่เหนือกฎหมายทั้งปวงและอยู่เหนือแม้กระทั่งรัฐธรรมนูญ^๓ ดังนั้น หลักนิติธรรมจึงเป็นเสาหลักที่ใช้ค้ำยันหรือกำกับไม่ให้กฎหมายและกระบวนการยุติธรรมใดๆ กลายเป็นเครื่องมือของผู้มีอำนาจที่ฉ้อฉลไม่ว่าจะเป็นรัฐสภา รัฐบาล หรือแม้แต่ศาลสถิตยุติธรรม ไม่ให้มีการใช้อำนาจและดุลพินิจตามอำเภอใจ

ผาณิต นิติทัณฑ์ประภาศ^๔ ให้ความหมายหลักนิติธรรมไว้ว่า หมายถึง หลักการปกครองโดยกฎหมายเพื่อก่อให้เกิดความเป็นธรรม โดยชอบทั้งต่อบุคคลและต่อประโยชน์ส่วนรวม ผู้ใช้อำนาจรัฐจึงมีหน้าที่ต้องปกป้องทั้งผลประโยชน์ของประชาชนและของรัฐ ในกรณีที่เกิดผลประโยชน์ขัดกัน รัฐต้องทำให้เกิดดุลยภาพที่เป็นธรรม โดยมีกลไกของกฎหมายที่ดีและดำเนินการอย่างชอบธรรม

ธานินทร์ กรีวิเชียร^๕ ได้ให้ความหมายของหลักนิติธรรมไว้ว่า หมายถึง หลักการพื้นฐานแห่งกฎหมายที่สำคัญในระบอบประชาธิปไตยที่เทิดทูนศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์และยอมรับนับถือสิทธิแห่ง มนุษยชนทุกแห่งทุกมุม รัฐต้องให้ความอารักขาคุ้มครองมนุษย์ชนให้พ้นจากลัทธิทรราชย์หากมีข้อพิพาทใดๆ เกิดขึ้น ไม่ว่าจะระหว่างรัฐกับเอกชน หรือระหว่างเอกชนกับเอกชน ศาลย่อมมีอำนาจอิสระในการตัดสินข้อพิพาทนั้นโดยเด็ดขาดและโดยยุติธรรมตามกฎหมายของบ้านเมืองที่ถูกต้องและเป็นธรรม”

กำชัย จงจักรพันธ์^๕ ให้ความหมายหลักนิติธรรม ว่าหมายถึง หลักพื้นฐานแห่งกฎหมายอันหมายรวมถึงการบัญญัติกฎหมาย การใช้การตีความกฎหมาย การบังคับใช้กฎหมาย และกระบวนการยุติธรรม จะต้องไม่ฝ่าฝืนหรือขัดหรือแย้งต่อหลักนิติธรรมหรือหลักพื้นฐานแห่งกฎหมายหลักนิติธรรมหรือหลักพื้นฐานแห่งกฎหมายจะถูกล่วงละเมิดมิได้ หากกฎหมายหรือกระบวนการยุติธรรมขัดหรือแย้งต่อหลักนิติธรรม ผลก็คือ จะใช้บังคับมิได้หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ หลักนิติธรรมคือหลักที่อยู่เหนือกฎหมายทั้งปวงแม้กระทั่งรัฐธรรมนูญ ซึ่งมีองค์ประกอบหรือสาระสำคัญคือ ๑) กฎหมายต้องใช้บังคับเป็นการทั่วไป ๒) กฎหมายจะบัญญัติทำให้การกระทำใดเป็นความผิดอาญาและมีโทษย้อนหลังหรือมีโทษย้อนหลังหนักกว่าเดิมไม่ได้ ๓) ในคดีอาญาให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยบริสุทธิ์ อยู่จนกว่าศาลจะมีคำพิพากษาเด็ดขาดว่ามีความผิด ๔) หลักความเป็นอิสระและเป็น

^๒ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒, กรุงเทพมหานคร: นานมี บุคส์ พับลิเคชันส์, ๒๕๕๖.

^๓ ผาณิต นิติทัณฑ์ประภาศ, “บทบาทผู้ตรวจการแผ่นดินในการคุ้มครองส่งเสริมหลักนิติธรรมและจริยธรรม”, รายงานการฝึกอบรมหลักสูตรนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๑ วิทยาลัยรัฐธรรมนูญ สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, ๒๕๕๗.

^๔ ธานินทร์ กรีวิเชียร ๒๕๕๓, “หลักนิติธรรม”, กรุงเทพมหานคร: บริษัทชวนพิมพ์ ๕๐ จำกัด, หน้า ๒๓.

^๕ กำชัย จงจักรพันธ์. “หลักนิติธรรม The Rule of Law ความหมาย สาระสำคัญ และผลของการฝ่าฝืนหลักนิติธรรม”, กรุงเทพมหานคร: พี เอส พรินติ้ง แอนด์ ดีไซน์, ๒๕๕๖.

กลางในการพิจารณาคดีของตุลาการ ๕) รัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐมีอำนาจและต้องใช้อำนาจตามที่กฎหมายให้ไว้เท่านั้น ๖) กฎหมายต้องไม่ยกเว้นความผิดให้แก่การกระทำของบุคคลหรือคณะบุคคลที่จะเกิดขึ้นในอนาคตไว้ล่วงหน้าโดยเฉพาะ

หลักนิติธรรมในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ มีเนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องในเรื่อง ขององค์กรอิสระที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพของบุคคลตามหลักสิทธิมนุษยชนบัญญัติไว้ดังนี้ เช่น มาตรา ๓ วรรคสอง บัญญัติไว้ว่า “การปฏิบัติ หน้าที่ของรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญ และหน่วยงานของรัฐต้องเป็นไปตามหลักนิติธรรม” มาตรา ๔ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง มาตรา ๕ ประชาชนชาวไทยไม่ว่าเหล่ากำเนิดเพศ หรือศาสนาใด ย่อมอยู่ในความคุ้มครองแห่งรัฐธรรมนูญนี้เสมอกัน

จากนิยามตามความหมายของหลักนิติธรรมดังกล่าว อาจสรุปหลักการสำคัญของหลักนิติธรรมได้ว่า คือหลักการแห่งกฎหมายที่สอดคล้องต่อความเป็นธรรม มุ่งปกป้องคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ โดยมีศาลที่เป็นอิสระในการพิจารณาชี้ขาดข้อพิพาทตามกฎหมาย และความเป็นธรรม ศาลจึงเป็นองค์กรที่มีบทบาทสำคัญในการผดุงหลักนิติธรรม โดยจะต้องปฏิบัติตามกฎหมายและสอดคล้องต่อความเป็นธรรม

การคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในคดีอาญา

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้ให้ความหมายของคำว่า “ผู้เสียหาย” ว่าหมายถึง “บุคคลที่ได้รับความเสียหายเนื่องจากการกระทำความผิดฐานใดฐานหนึ่งรวมทั้งบุคคลผู้มีอำนาจจัดการแทนผู้เสียหายด้วย” และตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. ๒๕๔๔ ได้กำหนดความหมายของคำว่า “ผู้เสียหาย” ว่าหมายถึง “บุคคลซึ่งได้รับความเสียหายถึงแก่ชีวิตหรือร่างกายหรือจิตใจเนื่องจากการกระทำความผิดอาญาของผู้อื่น โดยตนมิได้มีส่วน เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดนั้น” จากคำนิยามของกฎหมายทั้ง ๒ ฉบับดังกล่าว จะเห็นว่า “ผู้เสียหาย” นั้นคือบุคคลที่ได้รับความเสียหายเนื่องจากการกระทำความผิดอาญาของผู้อื่น ดังนั้นจึงมี เหตุอันสมควรที่ผู้เสียหายจะได้รับความคุ้มครองจากรัฐ ไม่ว่าจะเป็นขั้นตอนของการสืบสวนสอบสวน โดยเจ้าพนักงานของรัฐ หรือเจ้าหน้าที่ตำรวจ หรือขั้นตอนการฟ้องคดีโดยพนักงานอัยการ การพิจารณาพิพากษาคดีโดยศาล รวมทั้งขั้นตอนของการลงโทษโดยกรมราชทัณฑ์

การคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในคดีอาญาในต่างประเทศ

ปัจจุบันหลายประเทศให้ความสำคัญกับการให้ความคุ้มครองผู้เสียหายในคดีอาญามากขึ้น มีการจัดตั้งองค์กรและหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหาย รวมทั้งการออกกฎหมายและหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ในการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในคดีอาญาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งหลักการที่สำคัญและเป็นพื้นฐานที่หลาย ๆ ประเทศได้นำไปปฏิบัติใช้ก็คือปฏิญญาว่าด้วยหลักการพื้นฐานเกี่ยวกับการอำนวยความสะดวกยุติธรรมแก่ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากอาชญากรรมและการใช้อำนาจโดยไม่ถูกต้อง ค.ศ. ๑๙๘๕ (Declaration of Basic Principles of Justice for Victim of Crime and Abu

se of Power, ๑๙๘๕) ซึ่งได้วางหลักการสำคัญในการคุ้มครองสิทธิของเหยื่ออาชญากรรมไว้ ๔ ประการ คือ ๑) การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมและได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรม (Access to justice and fair treatment) ๒) การได้รับการชดเชยความเสียหายจากผู้กระทำความผิด (Restitution) ๓) การได้รับการชดเชยความเสียหายจากรัฐ (Compensation) และ ๔) การให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ที่ได้รับความเสียหาย (Assistance)

ประเทศสหรัฐอเมริกา^๖ ได้ตราบัญญัติการชดเชยความเสียหายแก่ผู้เสียหายในคดีอาญา โดยรัฐ เรียกว่า “Uniform Crime Victims Reparations Act” ซึ่งรัฐจะชดเชยความเสียหายแก่ผู้เสียหายในความผิดเกี่ยวกับเพศ ชีวิต ร่างกาย ปล้นทรัพย์ ความผิดอาญาที่ร้ายแรง ซึ่งผู้เสียหายได้รับบาดเจ็บทางกายหรือจิตใจ หรือถึงแก่ความตาย ในส่วนความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน ทำร้ายร่างกาย แต่ได้รับบาดเจ็บเล็กน้อย หรือบาดเจ็บ หรือตายในความผิดเกี่ยวกับจรรยาจร รัฐจะไม่ชดเชยความเสียหายให้ เว้นแต่ผู้กระทำความผิดจะได้ไต่สวนพยานนั้นเป็นเครื่องมือในการกระทำความผิดอาญา นอกจากนี้ความผิดที่รัฐจะชดเชยความเสียหายแก่ผู้เสียหายยังขึ้นอยู่กับกฎหมายภายในของแต่ละรัฐ

สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี^๗ มีระบบกฎหมายเป็นแบบประมวล (Civil Law) โดยใช้วิธีพิจารณาในการพิสูจน์ความเสียหายทางแพ่งไปพร้อมกับการพิจารณาเพื่อพิสูจน์ความผิดของผู้กระทำความผิดเพื่อให้วิธีพิจารณาในคดีที่เกี่ยวข้องกันเสร็จสิ้นไปในคราวเดียวกัน โดยกฎหมายมีการบัญญัติให้เป็นสิทธิของผู้เสียหายที่มีสิทธิจะเรียกค่าเสียหายในทางแพ่งสามารถยื่นคำร้องเพื่อเรียกค่าสินไหมทดแทนในคดีอาญาได้ โดยเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๗๖ สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีได้ตราพระราชบัญญัติชดเชยความเสียหายแก่เหยื่อ ค.ศ. ๑๙๗๖ (Victim Compensation Act 1976) เพื่อให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เสียหายในคดีอาญา ทำให้ผู้เสียหายมีสิทธิยื่นคำร้องขอให้มีการชดใช้ค่าเสียหายจากผู้กระทำความผิดและดำเนินคดีในศาลอาญาเพื่อให้ศาลมีคำสั่งให้ผู้กระทำความผิดชดใช้ค่าเสียหายได้ หากคำร้องของผู้เสียหายมีมูล ศาลจะพิจารณาตัดสินคดีเพื่อพิสูจน์ถึงการกระทำความผิดอาญาของจำเลย สำหรับจำนวนค่าเสียหายที่ศาลจะกำหนดนั้นเป็นดุลพินิจของศาล โดยพิจารณาจากพฤติการณ์ที่เกิดขึ้น พยานหลักฐาน ความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ สาเหตุที่แท้จริงของความเสียหายที่เกิดขึ้น ซึ่งการใช้ดุลพินิจของศาลจะต้องให้เหตุผลประกอบในคำพิพากษาด้วย และสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนียังมีโครงการจ่ายค่าตอบแทนความเสียหายแก่เหยื่ออาชญากรรมหรือผู้เสียหาย (Crime Victim Compensation Program) โดยผู้ที่สามารถร้องขอ ได้แก่ ผู้เสียหายและทายาทของผู้เสียหาย โดยบุคคลดังกล่าวจะต้องรายงานอาชญากรรมต่อพนักงานตำรวจและให้รายละเอียดเกี่ยวกับวัน เวลา สถานที่ และรายละเอียดเกี่ยวกับการบาดเจ็บ การสูญเสียชีวิต ความเสียหายหรือสูญเสียของทรัพย์สิน ค่าตอบแทนความเสียหายดังกล่าว รวมถึงค่ารักษาพยาบาล ร่างกายและสภาพจิตใจ การฟื้นฟูและบำบัดร่างกาย

^๖ ชันัญญา กิจทวี, “การชดเชยความเสียหายแก่ผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมในคดีอาญาโดยรัฐ”, วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๔๖.

^๗ นิธิพัฒน์ เรืองวิวัฒน์โรจน์, “การยื่นคำร้องขอบังคับชดใช้ค่าสินไหมทดแทนในคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา.” วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๒.

ค่าใช้จ่ายในพิธีศพ ค่าเลี้ยงดูบุตร ฯลฯ โดยหน่วยงานที่ดูแลในเรื่องนี้คือ Ministry of Work and Social Order

ประเทศญี่ปุ่น^๕ ได้บัญญัติกฎหมายว่าด้วย “การชดเชยความเสียหายแก่ผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมในคดีอาญาโดยรัฐ” (Crime Victims Benefit Payment Law) โดยรัฐจะชดเชยความเสียหายเฉพาะในความผิดอาญาที่กระทำต่อชีวิต ร่างกาย หรือจิตใจ ซึ่งก่อให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรงจากอาชญากรรม คือผู้เสียหาย หรือเหยื่ออาชญากรรมต้องถึงแก่ความตาย หรือได้รับบาดเจ็บจนถึงขั้นทุพพลภาพอย่างร้ายแรง ซึ่งความผิดเกิดในประเทศญี่ปุ่น หรือบนเรืออากาศยานของประเทศญี่ปุ่นซึ่งอยู่นอกประเทศญี่ปุ่น

การคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในคดีอาญาตามกฎหมายของประเทศไทย

ส่วนประเทศไทยแม้ว่าแต่เดิมา การคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทยนั้นไม่เด่นชัด แต่กลับมีลักษณะมุ่งที่จะคุ้มครองผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยมาก โดยคำนึงถึงผู้เสียหายน้อยมากจึงทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมต่อผู้เสียหาย ปัจจุบันได้มีบทบัญญัติคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญามากขึ้น ดังที่ปรากฏในประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. ๒๕๔๔ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๙ เป็นต้น อย่างไรก็ตามแล้วการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายนั้น ควรมีความเท่าเทียมหรือมากกว่าผู้ต้องหาหรือจำเลย แม้จะมีบทบัญญัติของกฎหมายที่ให้การคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายอยู่บ้างก็ตาม แต่มาตรการในการให้ความคุ้มครองที่ปรากฏอยู่ในกฎหมายที่มีอยู่ในปัจจุบันนี้ต่างมีข้อจำกัดในการคุ้มครองผู้เสียหาย ซึ่งแตกต่างกับต่างประเทศที่มีกฎหมายเกี่ยวกับมาตรการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหาย เช่น สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี เป็นต้น ส่งผลให้ไม่สามารถพัฒนาระบบการให้ความคุ้มครองแก่ผู้เสียหายให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพแต่อย่างใด และไม่เป็นไปในทิศทางที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้เสียหายในคดีอาญา

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ บัญญัติให้การคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในการได้รับค่าตอบแทนผู้เสียหายในคดีอาญาไว้ในมาตรา ๔๐ “บุคคลย่อมมีสิทธิในกระบวนการยุติธรรม”

(๑) สิทธิเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยง่าย สะดวก รวดเร็ว และทั่วถึง

(๒) สิทธิพื้นฐานในกระบวนการพิจารณา ซึ่งอย่างน้อยต้องมีหลักประกันขั้นพื้นฐานเรื่องการได้รับการพิจารณาโดยเปิดเผย การได้รับทราบข้อเท็จจริงและตรวจเอกสารอย่างเพียงพอ การเสนอข้อเท็จจริง ข้อโต้แย้ง และพยานหลักฐานของตน การคัดค้านผู้พิพากษาหรือตุลาการ การได้รับการพิจารณาโดยผู้พิพากษา หรือตุลาการที่นั่งพิจารณาคดีครองคดีและได้รับการได้รับทราบเหตุผลประกอบคำวินิจฉัย คำพิพากษา หรือคำสั่ง

^๕ นิเมธ พรหมพยัคฆ์, มาตรการทางกฎหมายในการเยียวยาผู้เสียหายซึ่งตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม* วารสารมหาจุฬานาคธรรมสาร, ที่ ๗ ฉบับที่ ๑๑, ๒๑๗-๒๓๔.

(๓) บุคคลย่อมมีสิทธิที่จะให้คดีของตนได้รับการพิจารณาอย่างถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม

(๔) ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา โจทก์ จำเลย คู่กรณี ผู้มีส่วนได้เสีย หรือพยาน ในคดีมีสิทธิได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในการดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรม รวมทั้งสิทธิในการได้รับการสอบสวนอย่างถูกต้อง รวดเร็ว เป็นธรรม และการไม่ให้ถ้อยคำเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเอง

(๕) ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา จำเลย และพยานในคดีอาญา มีสิทธิได้รับความคุ้มครอง และความช่วยเหลือที่จำเป็นและเหมาะสมจากรัฐ ส่วนค่าตอบแทน ค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายที่จำเป็นให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ

(๖) เด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ หรือผู้พิการหรือทุพพลภาพ ย่อมมีสิทธิได้รับความคุ้มครองในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอย่างเหมาะสมและย่อมมีสิทธิได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในคดีที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงทางเพศ

(๗) ในคดีอาญา ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีที่ถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม โอกาสในการต่อสู้คดีอย่างเพียงพอ การตรวจสอบหรือได้รับทราบพยานหลักฐานตามสมควร การได้รับความช่วยเหลือ ในทางคดีจากทนายความ และการได้รับการปล่อยตัวชั่วคราว

(๘) ในคดีแพ่ง บุคคลมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายอย่าง เหมาะสมจากรัฐ

กระบวนการยุติธรรมทางอาญามีบทบาทสำคัญในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนโดยเป็นกลไกหลักของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยภายใต้หลักนิติธรรม อย่างไรก็ตาม บทบัญญัติประมวลกฎหมายอาญาและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย ผู้มีบทบาทในคดีส่วนใหญ่จะเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ ได้แก่ เจ้าพนักงานตำรวจ พนักงานอัยการ ผู้พิพากษา และบุคลากรของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม ส่วนผู้ที่ได้รับความเสียหายไม่ว่าจะเป็นผู้ถูกกล่าวหา ผู้เสียหาย หรือจำเลย และผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการกระทำความผิดไม่มีบทบาทในคดีเท่าใดนัก ทั้งที่สิทธิของผู้เสียหายในคดีอาญาสมควรได้รับการคุ้มครองอย่างถูกต้องเหมาะสม และเพียงพอ ตามปฏิญญาว่าด้วยหลักการพื้นฐานเกี่ยวกับการอำนวยความยุติธรรมแก่ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากอาชญากรรมและการใช้อำนาจโดยไม่ถูกต้อง ค.ศ. ๑๙๘๕ (Declaration of Basic Principles of Justice for Victim of Crime and Abuse of Power, 1985) อันจะทำให้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทย สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ในการอำนวยความยุติธรรมให้แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายรวมทั้งผู้เสียหายได้อย่างแท้จริง ไม่ใช่เฉพาะแต่ผู้ต้องหาหรือจำเลยเท่านั้น

เมื่อพิจารณาบทบัญญัติกฎหมายอาญาและกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศไทยในปัจจุบันจะเห็นได้ว่ามีผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นศูนย์กลางและมุ่งที่จะคุ้มครองผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นหลักในเรื่องเสรีภาพ แต่กลับไม่ค่อยให้ความสำคัญกับการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหาย ซึ่งเป็นผู้ได้รับผลร้ายโดยตรงจากการกระทำความผิดอาญา ซึ่งความจริงแล้วการคุ้มครองเสรีภาพของบุคคลกับการคุ้มครองบุคคลที่ได้รับความเสียหายเป็นเรื่องที่เท่าเทียมกันและควบคู่กัน ซึ่งผู้เขียนเองเห็นว่าสิทธิของผู้เสียหายนั้นควรมีความเท่าเทียมหรือมากกว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยด้วยซ้ำไป แม้จะมีบทบัญญัติที่ให้การคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายอยู่บ้างก็ตาม ได้แก่ สิทธิในการเรียกร้องทรัพย์สิน และสิทธิเรียกค่าสินไหม

ทดแทนในความผิดต่อชีวิต ร่างกาย จิตใจ หรือได้รับความเสียหายในทางทรัพย์สินอันเนื่องมาจากการกระทำความผิดของจำเลย เป็นต้น แต่ในเนื้อหาทางปฏิบัติ เช่นการใช้สิทธิของผู้เสียหายที่เป็นโจทก์ฟ้องคดีเองยังคงต้องเสียค่าธรรมเนียมศาลในส่วนแพ่งต่างๆที่คดีประเภทเดียวกันถ้าพนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้องพนักงานอัยการได้รับยกเว้นการวางเงินค่าธรรมเนียมศาลส่วนแพ่ง หรือการร้องขอให้ศาลตั้งทนายขอแรงในชั้นบังคับคดีส่วนแพ่งกลับมีเขียนไว้เฉพาะในส่วนของคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้องเท่านั้น เป็นต้น

แม้ว่าตามปฎิญญาว่าด้วยหลักการพื้นฐานเกี่ยวกับการอำนวยความสะดวกแก่ผู้ได้รับความเสียหายจากอาชญากรรมและการใช้อำนาจโดยไม่ถูกต้อง ค.ศ. ๑๙๘๕ ได้กำหนดมาตรฐานเกี่ยวกับการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมและการปฏิบัติที่เป็นธรรม ซึ่งได้ให้การคุ้มครองไว้ว่า ผู้เสียหายพึงได้รับการปฏิบัติด้วยความเห็นอกเห็นใจและเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ถือเป็นกระบวนการเยียวยาที่มีความสำคัญมาก ผู้เสียหายในคดีอาญาในประเทศไทย มีสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาโดยเป็นไปตามที่มีกฎหมายบัญญัติให้อำนาจไว้ เช่น การร้องทุกข์ การฟ้องคดี การเรียกร้องค่าชดเชยความเสียหาย และสิทธิที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ การให้คำแนะนำแก่ผู้เสียหายเพื่อให้ผู้เสียหายเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการพิจารณาตั้งแต่บทบาทหน้าที่ ขอบเขต ระยะเวลาความคืบหน้าของคดี ซึ่งองค์กรต่าง ๆ ของรัฐต้องจัดวางกระบวนการให้ผู้เสียหายได้รับการแก้ไขเยียวยา ทั้งมีการจัดการทางคดีและการบังคับคดีตามคำพิพากษาหรือคำสั่งที่สำคัญในการแก้ไขเยียวยานั้นนอกจากให้มีการแก้ไขเยียวยาผู้เสียหายแล้วยังมีการเยียวยาครอบครัวหรือทายาทของผู้เสียหายด้วย และจัดให้มีกระบวนการไกล่เกลี่ยร่วมด้วย แต่ตัวผู้เสียหายเองที่เป็นเพียงชาวบ้านฐานะยากจนจะหาเงินจ้างทนายความหรือขอความช่วยเหลือทางกฎหมายจากหน่วยงานที่มีได้มาน้อยเพียงใดในความเป็นจริง

สิทธิของผู้เสียหายในคดีอาญาที่จะเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญาเป็นสิทธิที่ทำให้ผู้เสียหายในคดีอาญาได้มีโอกาสรับรู้ รับทราบความเป็นไปในการดำเนินคดีอาญาของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในทุกขั้นตอนของการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ตั้งแต่ในขั้นตอนการจับกุม สอบสวนผู้กระทำผิด การสั่งฟ้องหรือไม่ฟ้องผู้กระทำผิด ขั้นตอนการพิจารณาคดี จนถึงขั้นตอนการพิพากษาคดี รวมไปถึงสถานะของจำเลยภายหลังศาลมีคำพิพากษาด้วย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทำให้ผู้เสียหายในคดีอาญาได้รับทราบความคืบหน้าในการดำเนินคดีอาญาของเจ้าหน้าที่ของรัฐ อันจะเป็นช่องทางที่ทำให้ผู้เสียหายสามารถตัดสินใจเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินคดีอาญาเพื่อเรียกร้องให้มีการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นได้ด้วยตนเอง สิทธิดังกล่าวจึงเป็นสิทธิที่สนับสนุนให้ผู้เสียหายในคดีอาญาสามารถใช้สิทธิอื่น ๆ ของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

หลักนิติธรรมกับการคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือผู้เสียหายในคดีอาญา

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า การสร้างความเป็นธรรมให้เกิดแก่คู่ความในคดีอาญานั้นจำเป็นต้องสร้างความสมดุลในการคุ้มครองดูแลสิทธิของทั้งฝ่ายผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด ซึ่งมีบทบัญญัติของกฎหมายให้ความคุ้มครองสิทธิต่างๆ อย่างกว้างขวาง และฝ่ายผู้เสียหายไม่ว่าผู้เสียหาย

จะเป็นรัฐหรือบุคคลธรรมดาก็ตาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้เสียหายที่ด้อยโอกาสทางสังคม ยากจน ขาดการศึกษา ซึ่งการให้ความคุ้มครองตามกฎหมายและวิธีการเยียวยาความเสียหายดังกล่าว ยังขาดความชัดเจนในการให้ความคุ้มครองและช่วยเหลือในทางปฏิบัติ ฉะนั้น เพื่อให้เกิดความสมดุลในการให้ความคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือผู้เสียหายในคดีอาญา จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องจัดให้มีกฎหมายที่เหมาะสมและมีความเป็นธรรมตามหลักนิติธรรม (Rule of Law) ซึ่งอาจแบ่งความเสียหายออกเป็น ๒ ประการ คือ ความเสียหายทางด้านทรัพย์สินหรือตัวเงินประการหนึ่ง และความเสียหายทางด้านจิตใจอีกประการหนึ่ง อันจะทำให้ผู้เสียหายในคดีอาญาต้องเผชิญกับปัญหาหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็น เศรษฐกิจ สังคม ครอบครัวและความไม่รู้ด้านกฎหมาย จึงอาจทำให้ผู้เสียหายเกิดภาวะเครียดด้านอารมณ์และจิตใจ หากผู้เสียหายได้รับการคุ้มครองสิทธิและได้รับคำปรึกษาแนะนำอย่างเหมาะสมในระยะเวลาที่รวดเร็ว ภายใต้บรรยากาศที่เป็นอบอุ่น เป็นมิตร เชื่อว่าผู้เสียหายย่อมมีกำลังใจที่จะแสวงหาทางออกและแนวทางการแก้ไขปัญหาที่ดีได้

ศาลอาญาพระโขนงได้ดำเนินการตามนโยบายประธานศาลฎีกาด้านสมดุลหรือดุลยภาพแห่งสิทธิ ศาลต้องสร้างดุลยภาพแห่งสิทธิลดการคุมขังที่ไม่จำเป็นในทุกชั้นตอนยกระดับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของจำเลยระหว่างการต่อสู้คดีในศาลยกระดับการคุ้มครองสิทธิแก่ผู้เสียหายเหยื่ออาชญากรรมในคดีอาญาและพยาน โดยกำหนดขั้นตอนการให้ความคุ้มครองและช่วยเหลือผู้เสียหายตั้งแต่ผู้เสียหายเข้าแจ้งความต่อพนักงานสอบสวน ซึ่งจะทำให้ผู้เสียหายได้รับทั้งความคุ้มครองสิทธิและได้รับการช่วยเหลือตั้งแต่ต้นจนจบคดี สิ่งที่เกิดขึ้นระหว่างกระบวนการยุติธรรมที่ผู้เสียหายได้รับมีดังนี้

๑. การได้รับทราบข้อมูลทางคดีว่าขั้นตอนการดำเนินคดีของผู้เสียหายอยู่ในชั้นใดกำลังทำอะไรอยู่ เช่นการติดตามจับตัวผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด หรืออยู่ระหว่างการสอบปากคำให้การ

๒. แจ้งให้ผู้เสียหายทราบวันนัดต่างๆของศาล เช่นวันนัดส่งตัวผู้ต้องหาในชั้นฝากขัง ซึ่งศาลอาญามุ่งให้ผู้เสียหายว่าจะคัดค้านการขอลปล่อยตัวชั่วคราวของผู้ต้องหาหรือไม่นอกเหนือไปจากการพิจารณาว่าผู้ต้องหาจะหลบหนีหรือไม่หรือไม่ยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐานหรือไม่

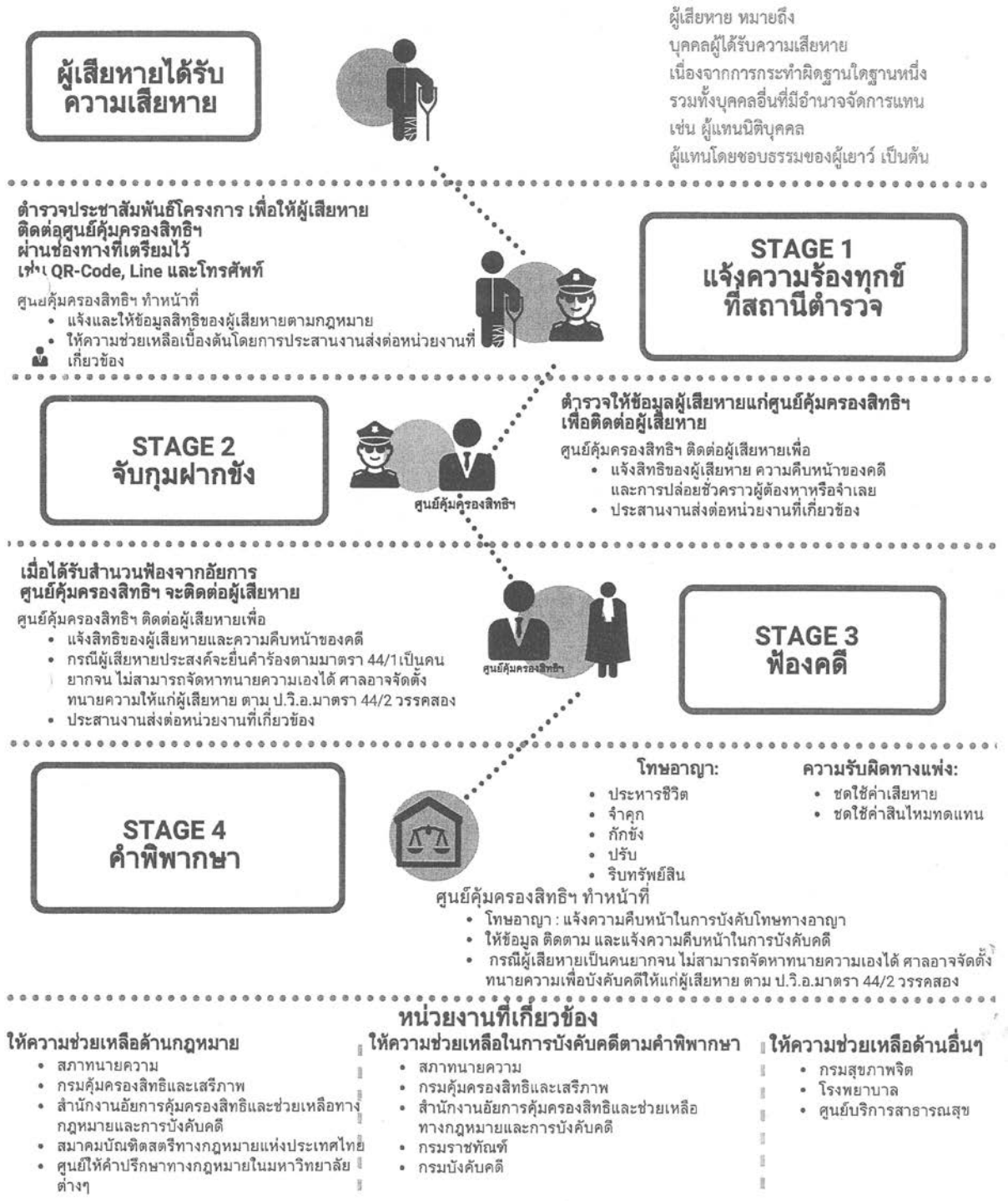
๓. ให้ผู้เสียหายได้ทราบว่าผู้เสียหายอาจร้องขอเงินเพื่อเยียวยาจากกองทุน ซึ่งมีอยู่ที่กรมคุ้มครองสิทธิ กระทรวงยุติธรรม และการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายในด้านอื่น เช่น สำนักงานอัยการ สภานายความ เป็นต้น

๔. การได้รับความคุ้มครองภายใต้การไกล่เกลี่ยของศาลในคดีความผิดอันยอมความได้ เพื่อให้คดีเสร็จสิ้นไปโดยรวดเร็ว

๕. การตั้งทนายความขอแรงให้แก่ผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๔๔/๒ วรรคสอง หากจำเลยไม่ยอมชำระค่าเสียหายส่วนแบ่งที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ เพื่อทำการบังคับคดีให้แก่ผู้เสียหาย และการช่วยสืบทรัพย์สินโดยงานบังคับคดีนายประกันของศาล เป็นต้น

๖. ในกรณีที่ผู้เสียหายได้รับความกระทบทางด้านร่างกายหรือจิตใจจากผู้กระทำผิด ผู้เสียหายจะได้รับการส่งต่อให้ได้พบแพทย์และหรือจิตแพทย์แล้วแต่กรณี เพื่อทำการบำบัดรักษาให้ทันท่วงที เพราะผู้เสียหายในคดีทางเพศบางรายอาจคิดฆ่าตัวตายหากไม่มีจิตแพทย์คอยให้คำแนะนำ

รายละเอียดขั้นตอนของศาลอาญาพระโขนงปรากฏตามแผนภาพด้านล่าง

ภาพที่ ๑ ขั้นตอนและวิธีการในการคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือผู้เสียหายในคดีอาญา

บทสรุป

การคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในคดีอาญา บทบาทสำคัญในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพทั้งสองด้านของประชาชน อันเป็นกลไกหลักของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ภายใต้หลักนิติธรรม อย่างไรก็ตาม บทบัญญัติประมวลกฎหมายอาญา และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย ผู้มีบทบาทในคดีส่วนใหญ่จะเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ ได้แก่ เจ้าพนักงานตำรวจ พนักงานอัยการ ผู้พิพากษา และบุคลากรของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม ส่วนผู้ที่ได้รับความเสียหายไม่ว่าจะเป็นผู้เสียหาย และผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการกระทำความผิด บุคคลเหล่านั้นยังไม่ได้รับการคุ้มครองสิทธิตามกฎหมายเท่าที่ควร ตามปณิธานว่าด้วยหลักการพื้นฐานเกี่ยวกับการอำนวยความยุติธรรมแก่ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากอาชญากรรมและการใช้อำนาจโดยไม่ถูกต้อง ค.ศ. ๑๙๘๕ ซึ่งได้กำหนดมาตรฐานไว้ ๔ ด้าน คือ การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม และการได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรม การได้รับการชดเชยความเสียหายจากผู้กระทำความผิด การได้รับการชดเชยความเสียหายจากรัฐ และการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ที่ได้รับความเสียหาย

เนื่องจากเมื่อมีการกระทำความผิดเกิดขึ้น ผู้เสียหายเป็นบุคคลซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา และมีความสำคัญอย่างยิ่งในกระบวนการยุติธรรมในการพิจารณาคดี เพราะผู้เสียหายเป็นบุคคลที่ได้รับผลกระทบจากการกระทำความผิดโดยตรงซึ่งก่อให้เกิดความเสียหายทางด้านทรัพย์สินหรือความเสียหายทางด้านจิตใจ นอกจากนี้เมื่อคดีได้เข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีของศาล ผลกระทบจากการกระทำความผิดยังส่งผลกระทบต่อบุคคลใกล้ชิดของผู้เสียหายอีกด้วย ผู้เสียหายในคดีอาญาควรได้รับการคุ้มครองสิทธิมากยิ่งขึ้น เช่น การรับรู้ถึงสิทธิที่ควรได้รับหรือการได้รับแจ้งสิทธิ และกระบวนการในการดำเนินคดี รวมทั้งการได้รับชดเชยเยียวยา ความเสียหายอันเกิดจากการกระทำความผิดที่มีใช้ตัวเงินเพียงอย่างเดียว เช่น การให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายโดยเฉพาะการมีทนายความขอแรงช่วยเหลือผู้เสียหายในชั้นบังคับคดีส่วนแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา การได้รับยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลในส่วนแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาเช่นเดียวกับที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ การรู้สึกรับผิดชอบต่อสังคมของบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมที่มีต่อผู้เสียหาย การปกป้อง คุ้มครองผู้เสียหายจากการเผยแพร่ข่าวทางสื่อต่างๆ รัฐควรจ่ายค่าตอบแทน และค่าชดเชยแก่ผู้เสียหาย และการประชาสัมพันธ์ถึงสิทธิของผู้เสียหายอย่างทั่วถึงอันถือว่าเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการเยียวยาและฟื้นฟูสภาพจิตใจของผู้เสียหาย ลดความเหลื่อมล้ำของสังคม สร้างจิตสำนึกที่ดีให้แก่ผู้ต้องโทษ ปรับและให้โอกาสผู้กระทำความผิดกลับคืนสู่ชุมชน และสังคมได้อย่างปกติสุข โดยคำนึงถึงข้อมูลการแสดงความประสงค์ของผู้เสียหายและคำแนะนำของประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติต่อผู้เสียหายในคดีอาญา พ.ศ. ๒๕๖๓ ประกอบด้วยเสมอ

บรรณานุกรม

กำชัย จงจักรพันธ์. "หลักนิติธรรม The Rule of Law ความหมาย สาระสำคัญ และผลของการฝ่าฝืนหลักนิติธรรม". กรุงเทพมหานคร: พี เอส พรินติ้ง แอนด์ ดีไซน์, ๒๕๕๖.

ชาญัญญา กิจทวี. "การชดเชยความเสียหายแก่ผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมในคดีอาญาโดยรัฐ". วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๖.

สิทธิพร ประวัตรุ่งเรือง. "หลักนิติธรรมกับสังคมไทย". วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยธนบุรี, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒๑, (มกราคม – เมษายน ๒๕๕๙)

ธานินทร์ กรัยวิเชียร. "หลักนิติธรรม", กรุงเทพมหานคร: บริษัทชวนพิมพ์ ๕๐ จำกัด, ๒๕๕๓.

นิธิพัฒน์ เรื่องวิวัฒน์โรจน์. "การยื่นคำร้องขอบังคับคดีใช้ค่าสินไหมทดแทนในคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา". วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๒.

ผาณิต นิตินันท์ประภาศ. "บทบาทผู้ตรวจการแผ่นดินในการคุ้มครองส่งเสริมหลักนิติธรรมและจริยธรรม". รายงานการฝึกอบรมหลักสูตรนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๑. วิทยาลัยรัฐธรรมนุญ สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, ๒๕๕๗.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖.